



Dansa med mig

Dansa
med mig

FATABUREN 2006

Dansa med mig

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2006



FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

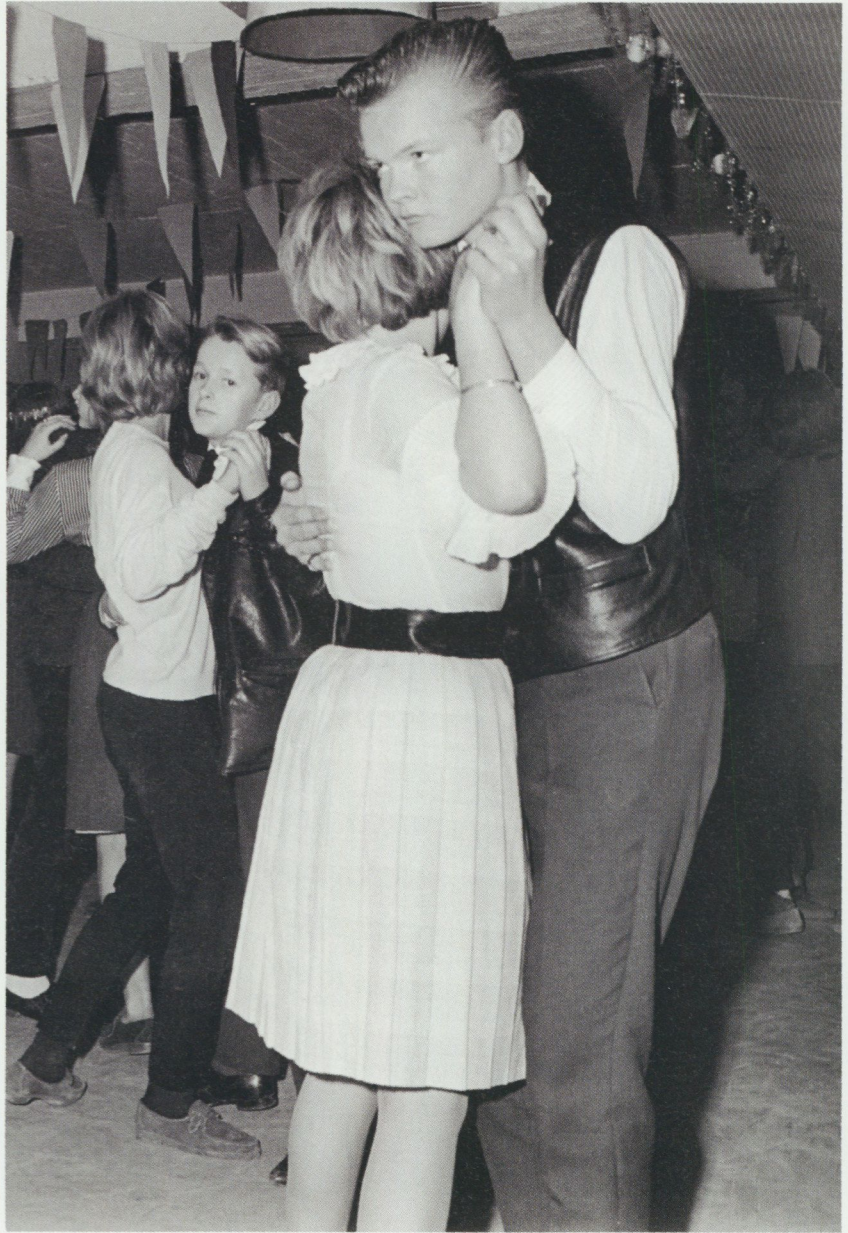
Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

Fataburen 2006
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Christina Westergren
Bildredaktör Birgit Brånvall
Omslag och grafisk form Lena Eklund
Omslagsbild foto A. Jeremy P. Lawrence, www.futtfuttfuttphotography.com
Baksidesbild ur boken (s. 193)
Bilder på för- och eftersättsblad foto Birgit Brånvall 2006 © Nordiska museet
Foto s. 2 Fotografi i Nordiska museets arkiv, fotograf ej känd

Tryckt hos Falth & Hässler, Värnamo 2006
ISSN 0348 971 X
ISBN 91 7108 506 8



Skoldans. Foto Karl
Heinz Hernried.
© Nordiska museet.

Inskolning med dans

Somliga, ganska många faktiskt, älskar att dansa. Så här skriver t.ex. några av de personer som svarat på Nordiska museets frågelista om dans från år 2001:

»Denna frågelista kom som en skänk från ovan. Om det är något jag känner för så är det dans.«

»Dans är för mig ett lyckorus, ett spel, ett sätt att uttrycka sig. Jag förknippar visserligen viss dans med erotik beroende på humör, musik och rörelser, men oftast dansar jag för dansens skull och för det lyckorus jag upplever när jag dansar.«

»Dans är för mig en så viktig del av mitt liv att det blir svårt att förklara.«

»Dans ... mmm ... bara ordet gör mig glad.«

En del uttrycker en mer sansad dansglädje:

»Dans kan ju vara roligt av flera orsaker; dels att få rocka loss till någon häftig låt, dels att få hasa runt med armarna om en härlig kvinna i en skön tryckare.«

Ett gripande uttryck för hur viktig dans kan vara är en berättelse från en kvinna som fick polio vid sex års ålder. Hennes älskade farfar, som gjorde allt för att hon skulle kunna gå igen,

CHRISTINA WESTERGRÉN är förlagsredaktör vid Nordiska museet och redaktör för Fataburen. Hon har under många år arbetat som intendent inom Nordiska museets frågelistverksamhet.

brukade lyfta upp henne och svepa ut i en virvlande dans i sjukhussalen. Så här avslutar hon historien: »Han lyckades, jag gick i många många år tills jag fick post-polio eller som det även kallas sena effekter av polio. Nu sitter jag som 49-årig kvinna i rullstol igen. Men det gör mig inget för jag har gjort så mycket i mitt liv. Saker som jag idag är enormt lycklig över att jag vågade göra. Men viktigast av allt tror jag är att jag har dansat.«

Kanske ligger det i sakens natur att de som väljer att berätta om sina dansvanor tycker om att dansa. Men några svarar på Nordiska museets frågor trots att de inte uppskattar dans. Några berättar målande om rena skräckupplevelser på dansgolvet, andra skriver kortfattat om sitt kallsinne. Så här kan det låta:

»Denna frågelista är egentligen ingenting för mig då jag aldrig har varit så vidare värst dansant.«

»Dans har jag alltid uppfattat som något besynnerligt, jag tänker då på västerländsk »civiliserad« dans. Genans, blygsel, i mitt fall åxå. På detta område är jag en »main-stream« man, har nog bara »frivilligt« dansat onykter.«

»När jag var 24 år bestämde jag mig för att gå en kurs i modern sällskapsdans. Att kunna dansa var en av de tre saker jag bestämt mig för att kunna för att vara »allmänbildad«. De andra två var att lära mig skriva maskin och att ta körkort. Men jag har inte haft någon speciell nytta av sällskapsdans ...«

162 personer har svarat på frågelistan, ofta är det i kvinnor i medelåldern som skriver, tiden de berättar om är framför allt 1940-, 50- och 60-talen. Men både män och kvinnor har skrivit och en hel del är ganska unga, dvs. födda på 1970-talet. Ändå är det förstås omöjligt att utläsa om dans under mitten och slutet av 1900-talet i största allmänhet har varit viktig, rolig eller besynnerlig. Svaren är framför allt enskilda berättelser. Det som

väckt mitt intresse vid läsningen är inte heller helhetsbilden av en dansepok i första hand, snarare sambandet inom varje svar mellan minnen och åsikter. Hur några omständigheter i och kring dansen – tidstypiska och under en tid också nya – har uppfattats av olika människor. Vad man minns och vill minnas. Och just detta säger nog ändå en del om en tid – och dansen då.

Dans på riktigt

Som svar på frågelistans frågor beskriver de flesta sina första minnen av dans. Ringdans kring julgran och midsommarstång förstås, mer eller mindre uppskattad. Många barn är med på fest som åskådare till vuxnas dans, en del får dansa med mamma eller pappa, kanske stå på någon vuxens fötter. Många flickor berättar om balettdrömmar:

»När jag som liten flicka drömde om att bli balettdansös syd-



Balettdansös, en flickdröm.
Carita Segemark i hemmet i
Västertorp. Foto Kerstin Kind,
9 april 1960.

de min mamma ett par balettskor. Inte i siden, men i lakansväv, och ganska funktionella.«

»Mina föräldrar hade en resevevgrammofon, som vi barn fick använda. Min bror var inte hemma och jag stängde dörren till barnkammaren och lekte ballettdansös till tonerna av en »stenkaka«, om jag minns rätt Frühlingsrausch med sång av Erna Zack.«

Men sedan, ofta redan i 10–12-årsåldern, börjar allvaret. Ibland anser de vuxna att det är nyttigt och nödvändigt att lära sig dansa:



Två och två. Foto Gösta Glase. © Nordiska museet.



Grammofonskivornas tid. Foto Karl Heinz Hernried. © Nordiska museet.

»Jag tror att det var mamma som föreslog att jag skulle i dansskola. Jag var 12 år då och hon ville väl inte att jag skulle ha något handicap i sällskapslivet.«

»Mamma tyckte att man skulle kunna dansa så jag gick på dansskola på Östra Real på lördagskvällar under skolarbetet. Jag var nog 12 år och vi var 4–5 flickor sällskap dit och hem.«

Andra gånger tycks dansövningarna vara en nästan hemlig och lite vågad sysselsättning bland barn på väg att bli ungdom.

»Dansandet annars började hemma i vårt kvarter. Vi var ett helt gäng i de yngsta tonåren som samlades och tränade på fox-trot, alltid hemma hos någon av oss. Det var väl också ett sätt att få hålla i varann och kanske kramas lite extra, när man trodde att ingen såg.«

Grammofonskivor snurrar, händer möts, armar läggs runt midjor och ryggar, steg övas och räknas för förare och följare, »två åt höger och ett åt vänster, eller tvärtom«. Vad är det man lär sig när man lär sig dansa på riktigt? Så som dansläraren och andra vuxna dansar. Är det de typiska och mest betydelsefulla formerna för vuxenlivets umgänge i 1900-talstappning? Ska man lära sig bli en sexuell varelse eller ska sexualiteten kontrolleras? Ska man få tillgång till ett nytt kroppsspråk eller ska naturens rörelser tvingas in i bestämda former? Handlar det om frigörelse eller kontroll, socialisering eller gränsöverskridande?

Dans och dansövningar har även under andra tider innehållit denna dubbelhet. I övningarna i sällskapsdans under mitten av 1900-talet tycks vissa förutsättningar för dans vara givna och allmänt accepterade: riktig dans tillhör vuxenlivet och allmänbildningen, riktig dans gör barnen till män och kvinnor och då kan man inte vara hur som helst. Kanske var den här tidens dansskolor och skoldanser en kulmen för särartstänkandet, he-

teronormen och tvåsamheten. Kanske var det den barlasten som ibland blev alltför tung för de dansande.

I svaren på frågelistan från 2001 får vi i alla fall ofta veta hur det kändes, eller vad övningarna betydde för olika personer. Här framstår de första försöken och just lärandesituationen som en vattendelare: här skiljs villiga och dansälskande från de ointresserade, ovilliga och nödbedda. Här lär man sig något för livet – eller också har livet lärt en att tolka minnena av de första



Gun-Britt Kind på sin 16-årsdag i Spånga 4 maj 1963. Foto Kerstin Kind.

dansövningarna som avgörande: Hemma i köket upptäcker två väninnor hur fantastiskt det är att röra sig till musik, att dansa både förare och följare. Under kursen i modern dans i skolans regi inser en 15-årig yngling att hans stela kropp inte lämpar sig för dans.

Olika sidor

Sen då. Med spänd förväntan eller motvilligt, men för det mesta ganska omgående, tillämpas övningar och lärdomar. Hippor och skutt, variationer på samma tema, men lika viktiga första gången:

»Dans var absolut ett steg in i vuxenvärlden. Jag minns mycket tydligt när jag första gången blev bjuden på »skutt«, alltså en fest där man förväntades dansa istället för leka, som vi gjort tidigare. Jag var 12–13 år och en pojke i klassen inbjöd. Jag minns t.o.m. att vi satt och åt middag just när han ringde och det var förmodligen under en helg, vi satt inne i vardagsrummet och åt – annars satt vi i köket. Det här är ett mycket tydligt minne, så det måste ha betytt mycket. Jag minns även själva festen, som var lyckad.«

Men det var på skoldanserna under 50- och 60-talen som det verkligen gällde. Där måste man passa in i mönstret, där gällde det att duga för att kanske också få visa sin förmåga. Den heterosexuella uppdelningen har kanske aldrig varit tydligare, en sorts erotik för nybörjare under övervakning.

»Alla flickor stod uppställda vid ena sidan av gymnastiksalen och pojkarna på den andra och när musiken började kommenterades pojkarna fram för att bjuda upp. Så lärde vi oss foxtrot och något mer.«



Par om par. Foto Karl Heinz Hennried. © Nordiska museet.

Berättelserna är många om hur man efter timmar av förberedelser ger sig iväg till den första dansen, ofta flickor, ofta två och två. Några går hem lyckliga efter att ha dansat hela kvällen, kanske till och med med den rätte.

»Jag var känd för att dansa bra och blev alltid uppbjuden. Visst var det lite pirrigt när man bjöds upp av någon man gillade och speciellt om han dansade bra. Flickor bjöd aldrig upp. Det var ju också spännande med vem man skulle dansa sista dansen och få följa hem. Det hörde liksom till.«

»Lyckan var att bli uppbjuden till en »tryckare« av någon kille man gillade – det var inte alls samma känsla att dansa twist!«

Andra inser att de är ohjälpligt fel, trots att de har övat sig och kammat sig och tagit på sig sin finaste klänning. Vuxenlivet har börjat, med dansen som glädjeämne eller som en stor och symbolisk besvikelse. Skoldansen i gymnastik- eller matsalen, med flickorna på ena sidan och pojkarna på den andra, kanske en sinnebild för 1900-talets genussystem, kanske en förutsättning och en utgångspunkt för förändring.

»Jag fick gå på en danskurs, Solveig gick också på den. Där lärde man sig grunderna i foxtrot. En kille som hette Magnus gick i min skola. Han var OK, och på en skoldans bjöd han upp mig ett par gånger. Jag kommer ihåg att jag hörde någon av tjejerna i klassen säga: Är det Ann-Maris kille? – och det var väl behållningen av den kvällen. Annars var skoldanser plågsamma tillställningar. Jag blev *aldrig* uppbjuden av någon annan än den där Magnus. Nu när jag skriver om det känner jag igen känslan – den kan dyka upp igen ibland när jag går ensam på krogen och inte hittar någon att prata med. Mitt liv är 1000 gånger bättre i dag, men de där gamla utanförkänslorna går aldrig riktigt ur. Och vad heroiskt det var alla gånger man gjorde sig fin och gick



Sällskap hem? Foto Gösta Glase. © Nordiska museet.

ut och stod där och försökte vara glad och verka oberörd och insåg att det inte skulle ske något mirakel!«

»Fr.o.m. realskolan förekom det skoldanser. Glad i hågen för jag dit och oftast lika ledsen för jag hem. Varför då? Jag hörde till panelhönornas skara. Varför vet jag egentligen inte. Jag var duktigt på att dansa vanlig foxtrot, vilket gällde på den tiden, men jag var liten, smal och mycket allvarsam, vilket tydligen uppfattades, som om jag var sur, även på danser ute i parker och folkets hus. Till slut var det lika bra att stanna hemma i stället för att bli besviken. ... Visst satte jag på mej den finaste klänning jag hade. Jag minns särskilt en turkosblå med v-ringning, vidd i kjolen och trekvartslånga »pingvinärmar«. Till den fanns ett slutet hårband, som passade bra om jag satte upp håret i knut. Men som sagt, en del av mina dansproblem kom sej säkert av att mina kläder kanske inte räknades som moderna.«

»Inte förrän jag blev tonåring dansade jag sällskapsdans på skoldanser. Jag var vääldigt lång (177 cm) och pojkarerna var mycket korta, så det var inte så ofta jag blev uppjuden, men det hände några gånger. Jag var inte en av de mest populära flickorna.«

För lång eller för kort, för tjock eller för smal, blygsel och klädsel – orsakerna som anges till att dansen inte blivit vad man hoppats och tänkt sig är många. Men det händer ofta i samma situation, vid samma tid i livet och ofta på samma typ av tillställning. De som berättar om sina första misslyckanden har sedan inte mycket gott att säga om dans. Det mest betydelsefulla med 50- och 60-talens skoldanser var kanske att sidorna och rollerna blev gällande även utanför dansgolvet. Fel i dansen blir fel i livet och tvärtom. Och för dem som klarat första dansen tycks hela livet sen gå – just som en dans!

Dansfrågor

När frågelistan med beteckningen Nm 230 Dans skickades ut till Nordiska museets meddelare var det 60 år sedan ämnet förekom i den här typen av undersökning. Verksamheten med skrivande meddelare som kontinuerligt svarar på frågor om allt mellan himmel och jord började redan på 1920-talet. 1930 dyker dansen upp i frågelistan Stabb-, stubb-, kabb-, kubbdans ett ämne som idag framstår som minst sagt smalt och som 12-personer har skrivit om. Men 1941 gör Mats Rehnberg hela fem frågelistor som berör ämnet: Dansplatser, Danser, Långdans, Spelmän samt Övernaturlig dans och musik. Sammanlagt närmare tusen svar har kommit in på de olika frågelistorna. Eva Helen Ulvros skriver om bl.a. dessa frågelistor i sin bok *Dansens och tidens virvlar*: »Leken och dansen frodades emellertid inte bara bland adel och kungligheter, utan lika mycket bland vanligt folk. På Nordiska museet finns ett rikhaltigt material av uppteckningar om dans från äldre tid som speglar allmogens dansvanor, den lilla traditionen. Etnologer reste under förra delen av 1900-talet runt i landet för att dokumentera olika aspekter av svensk folkkultur, och skickade också ut frågelistor som blivit fylligt bevarade. Uppgifterna täcker 1800-talet och även början av 1900-talet.« Ulvros finner en självklar och hegemonisk danskultur men konstaterar också: »Nordiska museets insamling om synen på dans, när och hur man lärde sig dansa, var man dansade, om dansens anseende förändrats och mycket annat i anknytning till danskulturen företogs under 1930- och 1940-talen, och jag tror inte det är en slump. Tidens oro för dansbanorna artikulerade ett behov av att få veta om det var bättre förr, vilket man trodde att det var.«

Många av dem som skriver om dans år 2001 är födda på 30-



Kanske på väg till fest med tidens moderna dans. Alingsås ca 1940.
Foto i privat ägo, fotograf ej känd.

och 40-talen, så man kan kanske säga att minnena griper in i varandra. Något om samtiden kom ändå med i svaren på frågorna om hur det var förr. Dansen har inte upphört och en hel del berättelser om dansen från och med ca 1930 har samlats in genom frågelistan 2001. Men på 2000-talet beskrivs ett annat dansande än det 40-talets meddelare skrev om, ofta just den danskultur som i början väckte oro. Här är det dansbanor, jazz, rock och diskomusik som beskrivs som något självklart, kanske lite farligt ibland, men mest lockande. De som inte tycker om dans skyller knappast på musiken eller den nya tiden.

Nya sidor

Gick 60-talets panelhonor hem och förberedde revolten några år senare? Drog de misslyckade kavaljererna av sig gabardin-kostymen och shakade loss i velour? Det var i alla fall en speciell dansepok som vid mitten av 60-talet ersattes av en annan. Friare former, men kanske också en förlust av ett språk utvecklat av generationer, av möten, av uttrycks- och kontaktmöjligheter. Kastade man ut barnet med badvattnet när skoldansens ordning ersattes av diskotekens röra. Det var kanske inte pardansen i sig som kändes fel, utan de roller som fixerades och blev gällande även utanför dansgolvet.

Ett fåtal yngre personer som svarar på frågelistan berättar från 1980- och 90-talen. Mycket är sig likt när det gäller övningar i att hålla och ta steg, ofta känner man igen mönstret i berättelserna om minutiöst förberedda och ritualiserade skoldanser.

Men de olika sidorna går inte längre att urskilja, och besvikelserna ser i alla fall annorlunda ut. Om livet inte är befriat från förväntningar och besvikelser så framhåller de yngre meddelar-

na nya och andra sidor av dansen. Dansgolvet är inte längre en plats där man vinner eller försvinner. Gå på danskurs gör man om man vill och där lär man sig alla möjliga danser, det handlar inte längre om foxtrot och vals som allmänbildning.

Intresset för att arrangera skoldanser verkar ändå snarast ha ökat under 1900-talet sista decennium och 2000-talets första. Internet visar upp mängder av bilder och reportage vid en sökning på »skoldans«. Ibland ungdomar par om par, i smoking och lång klänning, ibland ett sammelsurium av frisyrer, kläder, ljus och rörelse, helt utanför alla normer. För vad är väl en bal i skolan idag om inte lek och maskerad, med distans till dansens roller. I dansen är man en individ, ett par eller en grupp, allt efter behag. Det finns i alla fall tendenser, och man kan alltid hoppas.

Jag har också gått på kurs

Jag som har läst de 162 svaren är också den som ställde frågorna. Mina egna dansminnen fanns förstås i bakhuvudet både när jag frågade och när jag läste svaren. Och på många sätt känner jag igen mig i den period som de flesta skriver om. Som 13-åring i början av 60-talet gick jag också på danskurs i ABF:s regi, utan att jag egentligen ville erkänna att vanlig dans var något man skulle lära sig. Danslärarinnan inpräntade i alla fall att foxtrot och vals hade man nytta av hela livet, hon var medelålders, fyllig och mjuk som guttaperka. Det var lite pinsamt och skräckfyllt att bli uppjuden av henne, som alla blev ibland för övningens skull. Det förtog liksom känslan av att man var ute och dansade. Men många andra bjöd också upp, pojkar fanns det gott om på kursen.

Men sen kom ju i alla fall twist och shake och disko också i mitt liv. Och resan till Frankrike där man dansade »le jerk« som minsann inte bara var vanlig shake. Att flickor dansade med flickor var inte ovanligt hemma i Sverige men i Frankrike dansade också pojkar med pojkar. Diskoteken var den nya världen i mitt liv, men utan mina positiva erfarenheter från ABF kanske jag aldrig hade vågat mig dit. Och om jag inte hade haft så roligt på diskoteken kanske den första danskursen hade framstått på ett helt annat sätt i mitt minne.



Artikelförfattaren t.v. med kamrat på väg från förorten till disko i stan på 1960-talet. Förberedelserna förevigades i fotoautomaten.